

УДК 811.133.1: 305-055.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-209-25>

**ЛІНГВАЛЬНІ АСПЕКТИ ЖІНОЧОГО МОВЛЕННЯ
У ФРАНЦУЗЬКОМУ РОМАНІ ДАВІДА ФОЕНКІНОСА
«VERS LA BEAUTÉ»**

**LINGUISTIC ASPECTS OF FEMALE SPEECH IN THE FRENCH
NOVEL BY DAVID FOENKINOS "VERS LA BEAUTÉ"**

Ковбанюк М. І.,*orcid.org/0000-0002-0300-8791**кандидат філологічних наук, доцент кафедри французької філології
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника***Скарбек О. Г.,***orcid.org/0000-0002-6613-7654**старший викладач кафедри французької філології
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника***Крук З. М.,***orcid.org/0000-0001-5829-4994**асистент кафедри французької філології
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

Стаття розкриває особливості жіночого мовлення на матеріалі французького роману Давіда Фоенкіноса «*Vers la beauté*». Жіночі комунікативні стратегії, стиль, тональність, манера спілкування вибудовуються під впливом низки чинників – від психофізіологічних особливостей до гендерних, соціальних, національних, культурних, професійних, політичних та ін. статусів мовця. Теоретичні засади вивчення жіночого мовлення прищеплюють йому набір характерних ознак, зокрема жінкам приписують пошукову манеру участі та уваги, взаємності між людьми, ввічливість, стилістичну забарвленість, синтаксичну спрощеність, емоційність, непродуктивність сленгових лексем, інтонаційне увиразнення та ін. Такі постулати манери жіночої комунікації не зараховано до сталих, а навпаки до таких, які крізь призму соціальних обставин, виховання та оточення зазнають змін, редукуються або ж не розвиваються у мовленнєвій поведінці. Ізоморфізм жіночого мовлення в романі «*Vers la beauté*» охоплює три етапи: 1) етап надмірної балакучості; 2) етап врівноваження; 3) етап напруження, які формуються під впливом особистісного та соціально-професійного оточення жіночих персонажів впродовж усієї сюжетної лінії. Емфатичність жіночого мовлення увиразнено через лінгвальні маркери структурно-стилістичного характеру, обґрунтовано продуктивність лексичних одиниць. До гендерних аспектів жіночої комунікації у романі зараховано риторичність, питально-спонукальну мету висловлювання, окличність психо-емоційних станів. Чоловіку-автору вдалося зобразити точну палітру емоцій, яку кожна з жіночих персонажів відкриває для читачів упродовж усієї сюжетної лінії роману. Ключовим аспектом змальованої у французькому романі Давіда Фоенкіноса «*Vers la beauté*» жіночої комунікації стає її градаційна еволюція, неодноманітність комунікативної манери, емфатичність, що дало змогу окреслити жіночий комунікативний типаж та спроектувати перспективи подальших досліджень.

Ключові слова: жіноче мовлення, маркер, гендер, емфатичність.

The article deals with the female speech peculiarities on the basis of the French novel by David Foenkinos «*Vers la beauté*». A number of factors impact on women's communication strategies, style, tone, manner of communication – from psychophysiological features of gender, social, national, cultural, professional, political and other statuses of the speaker. Theoretical foundations of the study of female speech set plenty of characteristics, in particular, women are credited with the attention, a sense of reciprocity between interlocutors, politeness, stylistic coloring, syntactic simplification, emotionality, unproductivity of slang tokens, intonational expressiveness, etc. Such postulates of the female communication are not considered permanent, on the contrary, they may either undergo changes or

be reduced, or not developed in speech behavior through a prism of both social circumstances, upbringing and environment. The isomorphism of female speech in the novel «*Vers la beauté*» covers three main stages: 1) the stage of excessive talkativeness; 2) equilibration stage; 3) the stage of tension, which are formed under the influence of the personal and socio-professional environment of female characters throughout the storyline. Linguistic markers of structural and stylistic nature, the performance of lexical units justify the emphaticity of female speech. The gender aspects of female communication in the novel include art of speaking (rhetoric), the interrogative-motivating purpose of expression, the vocabulary of psycho-emotional states. The male author managed to depict the exact palette of emotions that each of the female characters opens for readers throughout the storyline of the novel. A key aspect of the female communication depicted in David Foenkinos's French novel «*Vers la beauté*» is its gradational evolution, the non-uniformity of communicative manner, emphatic, which made it possible to outline the female communicative type and build prospects for further research.

Key words: female speech, marker, gender, emphatic.

Постановка проблеми. Лінгвальні аспекти реалізації гендерної ідентичності у художньому дискурсі продукують і нині активний інтерес мовознавців до вивчення проблематики як філологічного об'єкта дослідження з метою виокремлення стереотипних уявлень про гендер, процесів їх спрощення чи руйнування, а також з наміром розширити набір характеристик, притаманних гендеру як категорії, що має неабиякий вплив на мову через призму маскулінних і фемінних рис, виражених на фонетичному, лексичному, граматичному та інших мовних рівнях з урахуванням семантико-прагматичних сенсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуально-гендерне поняття «ЖІНКА» як об'єкт дослідження мовознавчих студій відображено у наукових розвідках Ю. Андрущенко, Л. Корневої, І. Морозової, Н. Собецької, Л. Ставицької, З. Шевчук, R. Lakoff, D. Tannen, E. Slembek [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10]. У художньому дискурсі персонажів наділено унікальними мовними кодами, які репрезентують психологічні та фізіологічні особливості, соціальну, національну, професійну та ін. зумовленості гендеру. Жіноче мовлення охоплює всі сфери зростання та розвитку жіночої особистості, піддається впливу середовища, оточення, позамовних чинників, що якоюсь мірою увиразнює загальноприйняті постулати, або навпаки виокремлює протиріччя, уособлює набір тих характеристик, які руйнують стереотипність фемінного архетипу наділяють його маскулінною комунікативною поведінкою, манерами та стилем спілкування, зумовлюючи злиття гендерних типів, продукуючи домінування фемінного у маскулінному та навпаки. Із позицій гендерної політики базовим чинником, котрий впливає на мовленнєву поведінку людини слугує факт її приналежності до статі – жіночої або чоловічої [4, с. 37]. Комунікативна поведінка жінки формується під впливом гендерних стереотипів, однак відмінності у мовленні дають змогу говорити про фемінний (жіночий) стиль, який не завжди відповідає статі мовця [2, с. 112].

Звернення до стратегій і тактики мовленнєвої поведінки у різних комунікативних ситуаціях стало обґрунтованим та перспективним напрямом вивчення особливостей жіночої мови. Л. Ботіна, досліджуючи гендерні особливості у продукції усної наукової комунікації, підсумовує результатами, які засвідчують, що «мовленнєва активність жінок спрямована передусім, на задоволення таких потреб, як бути корисними для інших та потреби в отриманні нової інформації; для жінок важливішим є прагнення узгодити обговорюване з інтересами партнера зі спілкування (домовитися); жінки люблять розповідати про свої емоційні переживання та сенсаційні новини суспільного й політичного життя; жінки особливо цінують тісний емоційний контакт зі співрозмовниками та близькість особистісних позицій співрозмовників у відповідній ситуації бесіди» [11]. Н. Собецька зауважує факт продуктивної жіночої екстравертності, активності, співчутливості, дбайливості [12] та водночас окреслює притаманні риси та стиль жіночої комунікації, зокрема домінантні показники враховують вербальну вільність та цілісність щодо висловлення почуттів та емоцій, потребу ділитися особистими переживаннями та здатність співпереживати, потребу скоротити дистанцію між учасниками комунікативного

акту. Жінки зорієнтовані не лише на інформацію, але й на «атмосферу спілкування, на інтерактивні, міжособистісні аспекти, на встановлення хороших стосунків, прагнуть до їх зміцнення, знищення соціальних та інших ієрархічних бар'єрів» [5, с. 90]. Лінгвогендерологічні дослідження приписують жіночому мовленні продуктивне послуговування прикметниками та прислівниками [5, с. 90], а також прагнення комунікувати за принципом врахування інтересів співрозмовників у сприятливій атмосфері.

Узагальнено аспекти жіночої невербальної комунікації, до яких умовно віднесено такі кінетичні маркери: *сплеск руками, закривати обличчя руками або іншими предметами, заламувати руки, ходити туди-назад, опустити очі, ставити руки в боки, тупати ніжною та ін.* як посилення емоційної реакції різного конотативного значення [13, с. 118]. З іншого боку, жінкам притаманний пошук прихованого підтексту, інтонація, міміка, мова тіла, ситуативний контекст та деталі оточення, у якому проходить бесіда [2, с. 112]. Гендерні детермінанти жіночої комунікативної поведінки увиразненні низкою характеристик, які охоплюють манери та стиль комунікації, зокрема жінки намагаються заохотити співрозмовника до продовження бесіди, аргументувати єдність позицій, обговорити деталізовано будь-яку проблематику, однак відчують комфорт у вузькому колі серед знайомих та близьких [4, с. 42; 9]. Побуває думка, що якщо ж жінки вдаються до вживання вульгаризмів, табуованої лексики, інвективів та ін., то, як приклад, така поведінка може засвідчувати або її стресовий стан, або невимушеність спілкування та психологічну розкутість [2, с. 110–111].

Мета дослідження полягає у виокремленні та узагальненні лінгвістичних маркерів на позначення емпатичності жіночого мовлення з урахуванням гендерних аспектів на матеріалі художнього фактажу, вибраного з роману французького автора Давіда Фокенкіноса «*Vers la beauté*». Гендерний підхід до вивчення комунікації не ставить за мету розмежувати жіноче та чоловіче мовлення, а навпаки увиразнити чи спростувати набір продуктивних засобів та чинників, які беруть участь у його формуванні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Низка лінгвальних маркерів забезпечує когнітивне навантаження, що ефективно формує той образ персонажа, який безпрецедентно відповідає типовій гендерній ідентичності, зокрема жіночому типажу, а також дає змогу порушувати стереотипи сприйняття фемінінного гендеру, нав'язувати нове бачення, тренди у манерах поведінки та спілкування. Зауважимо, що сучасні наукові розвідки підтверджують усичення асиметричності між чоловічим та жіночим мовленням та продуктивність рівноправності, попри те гендерна своєрідність зберігається [4, с. 46].

У романі «*Vers la beauté*» автор-чоловік змальовує жіночу стать через призму трьох героїнь різних за віком, соціальним статусом, роллю та місцем у суспільстві, окреслює взаємовідносини між ними, показує як кожна з них у різний спосіб реалізує багатогранність гендерної ідентичності. Жінка Матільда уособлює образ впевненої успішної кар'єристи, мати-одиначки; Каміла – юна талановита студентка, доля якої пронизана важкими випробуваннями, непорозуміннями, відсутністю відчуття надійності та безпеки, надмірною тривогою та відчуттям особистої провини; Ізабель – матір Каміли, яка за професією лікар, однак у манерах якої домінує професійна ідентичність. Зауважимо, що у лінгвістичних студіях обґрунтовано побуває думка про зв'язок мовленнєвої поведінки з соціальною роллю, що впливає та накладає певний відбиток на стратегію і тактику ведення бесіди [4, с. 40; 14, с. 390]. Фемініною ознакою мовлення є прагнення жінок до згоди, навіть якщо вона уявна і разом за нею ховаються глибокі розбіжності [4, с. 42].

Стиль, манера, форма комунікації зазнає впливу позамовних факторів, зокрема «вроджені біологічні особливості, процес соціалізації, нерівномірний розподіл влади у суспільстві, нерозуміння намірів протилежної статі» [15, с. 58]. Ізоморфність тактики жіночого спілкування у романі проходить три базові етапи (див. рис. 1):

1) ЕТАП НАДМІРНОЇ БАЛАКУЧОСТІ: балакучість, якою зустрічає читача кожна з героїнь: *Mathilde finit par réagir, le tutoyant soudain: – Tu vas faire quoi à Lyon? Reprendre ton poste?*

– *Non, pas tout de suite. Je ne peux pas encore. – Alors quoi? Tu peux tout me dire... [16]; Vous avez un rapport avec l'acteur Romain Duris? – C'est mon cousin. – Ah... je l'aime beaucoup. Vous pourrez lui dire, si vous le voyez. Enfin, ce n'est pas très original... [16].*

2) ЕТАП ВРІВНОВАЖЕННЯ: врівноваження, яке кожна з героїнь набуває, коли починає занурюватися у досвід іншого персонажа, зокрема протагоніста: *Je voudrais que tu viennes avec moi, proposa-t-il subitement. – À Lyon? – Oui. Accompagne-moi. – Mais... je ne peux pas partir comme ça... Juste un soir... Tu m'accompagnes, et tureviens demain. J'ai besoin de toi... [16]* (мовлення героїні стає коротшим та увиразнюється збентеженістю).

3) ЕТАП НАПРУЖЕННЯ: напруження, коли жінка-героїня усвідомлює вимір, глибину, значення тієї чи іншої ситуації, коли сама починає проживати її, намагатися вирішити або надати логічності: – *Oui, je sais que tu dois récupérer tes enfants. Je vais m'en sortir. – Vraiment?* (жінка від розгубленості будує питання лише одним словом, щоб впевнитися у словах головного героя, що суперечить балакучості, якою читач зустрічає героїню і супроводжує впродовж роману); *Mathilde prit la main d'Antoine. Il avait raconté sans s'arrêter, dans la voiture stationnée près du cimetière [16]* (жінка слухає мовчки життєву «сповідь» чоловіка).

Усталеним психо-лінгвістичним твердженням є думка про те, що жіноча комунікація емоційна щодо партнера, вирізняється м'якістю, поступливістю, неконфліктністю. Жінкам власноруч асоціативно переключення з теми на тему. Водночас [4, с. 41]. У романі «*Vers la beauté*» жіноча балакучість, емоційна надмірність та цікавість контрастно зіставлена чоловічому мовчанню, зокрема у сцені, де Матільда розпитує Антуана у чому причина його такої різкої зміни роботи, виду діяльності, він обирає промовчати: – *Je me suis permis d'appeler l'ENSBA' avoua Mathilde après un temps. – ... – On m'a confirmé que vous aviez décidé de quitter votre emploi. Du jour au lendemain, comme ça, sans la moindre raison. – ... [16].* Однак, автором руйнується стереотип жіночої балакучості (Див. Рис. 1), таким чином засвідчено результати дослідження, що «чоловіки говорять значно більше, ніж жінки, але останні сприяють такому стану речей» [10, с. 78].

Рис. 1. Етапи жіночого мовлення у романі Давіда Фоенкіноса «*Vers la beauté*»

Жіноче мовлення у романі «*Vers la beauté*» увиразнюємо як емпатичну комунікацію, адже емпфаза сприяє емоційно-забарвленому мовленню, дає змогу змалювати шкалу цінностей

мовця. Розділяємо думку щодо спостереження, що саме емпфаза як лінгвістичне явище «формує або модифікує комунікативний смисл речення, забезпечуючи підсилення прагматичного ефекту» [17, с. 57]. На матеріалі фактажу спостерігаємо, що за сюжетом художнього твору автор наділив жінок образністю мови, розтушував прямолінійність, додав стилістичної гри з інтонацією, ввічливістю, зобразив жіночність мовлення цікавою та неодноманітною, протиставляючи його чоловічому – прямому та невиразному: *Mathilde reprim: «Je lui invite des vies. J'essaye de l'imaginer. Au fond, ça sert sûrement à ça, la photographie. C'est du réel, mais on peut tout inventer»* [16].

Емпфатична виразність жіночого мовлення у романі «*Vers la beauté*» підтверджує гендерні аспекти та досягається такими синтаксично-стилістичними засобами його увиразнення:

а) риторичні запитання, які апелюють до роздумів читача, до змушення ним перейняти ситуацію на власний досвід та ймовірно до пошуку рішення, до роз'яснення та розуміння причинно-наслідкових подій: *Était-il possible d'oublier un tel crime?; Pourrait-elle le supporter?; Aurait-elle dû agir autrement?; Pourquoi s'était-elle habillée de cette manière?* [16], через жіночі роздуми автор апелює до причини випадку, до сумніву як емоційної риси людської реакції на події та ін.;

б) перефрази, яка семантично сприяє експресивності, подекуди іронічності, оцінюванню ситуації та висловленню ставлення до неї: *Bon, je ne vais pas tergiverser. Monsieur Frassieux a demandé votre tête* [16] ‘вимагає вашу голову’, героїня перефразовує інформацію ‘він хоче, щоб ви були звільнені’ й таким чином, надаючи їй експресивності, уникає некомфортної прямолінійності;

в) вставні слова та конструкції, які увиразнюють модальні відтінки ставлення мовця, трансформуючи можливості, сумніви, впевненість та інші психо-емоційні стани героїнь: *Et j'ai appelé Louise, bien sûr* (впевненість героїні); *Son mari m'a montré la chambre de l'enfant qu'il n'ont jamais eu. Apparemment, ça a été difficile pour eux* [16] (героїня підкреслює своє розуміння відчуттів інших, хоча немає такого досвіду); *Je ne sais pas. On verra l'année prochaine. Cela me paraît si loin* [16] (сумнів героїні).

Водночас емпфатична вказівка або уточнення тих чи інших відтінків жіночого мовлення досягається лексичними одиницями: а) прикметниками: *Je trouve que vos cours sont formidables. Votre passion est contagieuse. Vous êtes une réelle inspiration pour moi* [16], прикметники *formidables, contagieuse*, зокрема ‘заразний’, який у контексті речення набуває позитивно-конотативного значення дають змогу жінці увиразнити свої міркування, відчуття та емоції щодо того, що її захоплює у момент мовлення; б) прислівниками: *Sûrement. maintenant que tu me le dis...il y a beaucoup de pudeur entre Sabine et moi* [16] (сумнів, вагання героїні); *Oui, ce serait important pour moi* [16] (жінка-персонаж підкреслює, що ситуація несе в собі особливе значення для неї); в) уживанням пестливої лексики, до якої героїні вдаються, звертаючись до когось, уникаючи назви за іменем, з метою демонстрації тісного емоційного чи суспільного зв'язку: *Elle s'approcha du lit: «Mais ma chérie... tu as là? Qu'est-ce que tu as?»* [16] // *Mais sa mère ne pouvait pas baisser les bras. Ma chérie, j'en prie...dis au docteur ce qui ne va pas ... tu me l'as dit hier... que tu n'étais pas bien* [16] – матір обирає звертання до доньки *ma chérie*, щоб її розрадити, підтримати, продемонструвати турботу, добрі наміри, спроможність та готовність допомогти й пройти шлях здолаття труднощів разом; г) лексемі ввічливого реєстру, котрі у жіночому мовленні репрезентують субмову, дають змогу активізувати особистісну комунікативно-соціальну обізнаність як засіб пом'якшення та нейтралізації конфліктних ситуацій для гармонійного людського спілкування [18, с. 89]: *Tu as un petit copain? Demanda subitement le professeur. – Pardon?* [16] (щоб не відповісти грубо на нетактовне питання вчителя, дівчина вирішила ввічливо перепитати-уточнити); *Je suis là en tout cas, pour toi, pour vous. – Merci pour tout!* [16] (героїня дякує за підтримку); *Pardon, je ne sais pas suis claire* (героїня уникає конфлікту, перепрошуючи у співбесідника, і хвилюючись чи він зрозумів її пояснення); *Pardon de vous faire souffrir, mais*

je ne peux pas faire autrement [16] (жінка-персонаж уникає непорозуміння, виправдовуючи свої вчинки).

Приналежність жінок та чоловіків до різних субкультур частково пояснює лінгвістичне розходження через культурні відмінності, однак жіночність радше є рисою, яка розвивається у процесі діяльності, формується під впливом соціально-емоційного досвіду. У мовленні жінок виокремлено продуктивність перебільшення, пасивної форми, розділових запитань, обмеження відповіді вигуківими формами, запитань з метою підтримки розмови, компліментів, форм оцінки, звертання, подяки й вибачення та ін. [15, с. 57]. У романі «*Vers la beauté*» гендерні ознаки жіночого мовлення виокремлено через призму таких лінгвальних маркерів як: а) експресивно-стилістичну описовість як перевагу над чіткістю й прямолінійністю: *Cette semaine va être intense, et puis ça va se calmer un peu, après. On a battu un record de fréquentation hier. Vous nous portez chance* [16], героїня натякає новому працівнику чоловіку на його доцільність у колективі // *Je ne veux surtout pas abuser de votre temps mais...* [16], героїня натякає чоловіку, що попереду його очікує розмова, однак вдається до вислову ‘*не хочу зловживати вашим часом, але...*’; б) риторичність, яка дає змогу передати жіночі роздуми та переживання з метою кращого розуміння та сприйняття глибини окресленої проблематики, яку вербалізовано в романі: *Pourquoi lui infliger ça? Pourquoi la mettre face à celui qui l’avait tuée? Quelle était la raison de cette saloperie de hasard?* [16]; в) питально-спонукальну мету комунікації: *Tu crois qu’elle m’aurait caché quelque chose?* [16] (героїня задовольняє свою цікавість). Домінування питальних форм дає змогу увиразнити метод запиту інформації, яка потребує відповіді. З такої точки зору «жінки не є нерішучими істотами, а, навпаки, владними та сильними» [15, с. 58]; г) окличність психо-емоційних станів та рис характеру: *Tu ne peux pas me faire ça. C’est dégueulasse. Je n’y crois pas, à ton histoire de roman!* [16] (емоційний стан спротиву, висловлення недовіри); *Mais vous n’êtes pas croyable!* [16] (прояв обурення); *Très bonne idée!* [16] (радість героїні); *Mais qu’est-ce que vous faites? Arrêtez!* [16] (зображення гніву героїні); *Si Camille, c’était vous!* [16] (віддзеркалення впевненості) Інтонаційне підкреслення жіночого мовлення експлікує відтінки внутрішнього емоційного стану або відношення до повідомлення» [15, с. 58].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, обґрунтовані лінгвальні маркери жіночого мовлення у французькому романі Давіда Фоенкіноса «*Vers la beauté*» дають змогу стилістично забарвити, відобразити неодноманітність комунікативної манери, а радше посилити її яскраву емоційність, характер, темперамент та ін. Чоловіку-автору вдалося зобразити точну палітру емоцій, яку кожна з жіночих персонажів відкриває для читачів упродовж усієї сюжетної лінії роману. Удалого акценту набуває тактика ввічливого спілкування та пестлива лексика як гендерні репрезентанти жіночого мовлення. Ключовим аспектом змальованої у романі жіночої комунікації стає її градаційна еволюція – від говіркої до мовчазної жінки з відтінками прояву раціональності, мудрості, розсудливості, поміркованості щодо особистої участі у тих чи інших життєвих ситуаціях. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у продовженні роботи над комунікативними особливостями та аналізом мовленнєвих репрезентантів за сюжетом аналізовано французького роману.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрущенко Ю. Концепт «жінка» у вимірах сучасних гуманітарних наук. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. 2014. № 1107. Вип. 70. С. 54–59.
2. Корнева Л. Гендерний аспект комунікації. *Філологічні науки*. 2013. Вип. 13. С. 106–113.
3. Морозова І. Б., Єршова К. І. Лінгвальні засоби вираження емотивності в жіночому романі. *Мова*. 2019. № 31. С. 20–26.
4. Морозова І. Б., Репушевська І. І. Еволюція жіночого мовлення крізь призму гендеру : колект. Монографія. Інноваційна траєкторія розвитку сучасної філологічної науки в Україні та країнах ЄС. Cuiavian University in Wloclawek, 2021. С. 32–48.

5. Собецька Н.В. Лінгвокультурна репрезентація гендеру. *Наукові записки міжнародного гуманітарного університету*. 2021. Вип. 34. С. 87–91.
6. Ставицька Л. О. Гендер : мова, свідомість, комунікація. Київ : КММ, 2015. 440 с.
7. Шевчук З. *Вербалізація мовного портрета жінки (на матеріалі сучасної української жіночої прози)* : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Луцьк, 2017. 257 с.
8. Lakoff R. *Language and Woman's Place*. New York, 1975. 382 p.
9. Tannen D. *You just don't understand: Women and men in conversation*. New York : William Morrow & Co., 1990. 330 p.
10. Slembek E. Modes de communication spécifiquement féminins ou masculins. *Nature, langue, discours*. 2021. p. 65–78.
11. Ботіна Л.Й. Дослідження гендерних особливостей мовленнєвої комунікацій у науковому співтоваристві (гендерний аспект). *Вісник психології і педагогіки*. 2013. Вип. 9. URL: www.psyh.kiev.ua/ Ботіна_Л._Й._Дослідження_особливостей_мовленнєвої_комунікації_у_науковому_співтоваристві_(гендерний_аспект)
12. Пчелінцева О. Е. Комунікативна поведінка людини: гендерний аспект. *Гендер: Реалії та перспективи в українському суспільстві* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 11-13 груд. 2003р.). Київ, 2003. С. 218–222.
13. Осіпова Т. Ф. Гендерний аспект комунікативної поведінки людини: параметри вербальної і невербальної комунікації. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2012. Вип. 7. С. 109–120.
14. Houdebine-Gravaud A-M. Des femmes dans la langue et les discours. *Annales de Normandie*. 1995. p. 385–398.
15. Корнелаєва Є.В. Роль гендеру в мовленнєвому спілкуванні. *Закарпатські філологічні студії*. 2018. Вип. 6. С. 54–59.
16. Foenkinos D. *Vers la beauté*. Paris: Gallimard, 2018. 221 p.
17. Валько О. В. Емфаза як категорія комунікативної структури речення. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2016. Вип. 62. С. 56–58.
18. Серебрякова В. В. Ввічливість як соціокультурний і мовний феномен. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2019. № 39 Т. 2. С. 86–89. DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.39.2.22>
19. Coates J. *Women, Men and Language: a sociolinguistic account of gender differences in language*. 3rd ed. Pearson Education Limited, 2004. 260 p.
20. Lorber J. and Farrell S. A. *The Social Construction of Gender*. Newbury Park (CA): Sage, 1991. 374 p.